

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОРМОТВОРЕННЯ

УДК 340.11

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.4.1>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДОКТРИНИ ТРУДОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗРОБЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Мельник Марія Богданівна,

кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
адвокатка

Статтю присвячено дослідженню проблем ефективності доктрини трудового права в контексті планування розроблення нормативно-правових актів.

У статті детально розкриваються понятійний апарат спільних понять, що окреслюють порушену проблему. Доводиться, що слова «розроблення» та «планування» мають один і той самий елемент, в якому лежить ідея певної «дії», «діяльності». А зіставлення термінів «розроблення» та «планування» із терміном «правова доктрина» дає можливість відстежити їх взаємозв'язок «певній діяльності», яка скерована на отримання наукових поглядів та ідей у сфері права. Вона проявляється у нормотворчій, правозастосовній, правотлумачній діяльності.

Також у процесі дослідження доводиться, що передбачення «правових моделей майбутнього» та «документи юридичного прогнозування» в ході правотворчої діяльності є питанням правового моніторингу, який заснований на доктринальній ідеї зокрема. Такий підхід дав можливість з'ясувати, що ціллю «прогнозних документів публічної політики» є «підвищення ефективності», а така діяльність пов'язана з ефективністю.

У дослідженні доводиться, що питання ефективності доктрини трудового права у плануванні розроблення нормативно-правових актів має полягати в «узагальненні науково обґрунтованої інформації та виведенні доктринальної концепції, теоретичної формули вирішення конкретної проблеми».

За результатами дослідження автор доходить висновку, що ефективність доктрини трудового права лежить у контексті планування розроблення нормативно-правових актів, яке має здійснюватися суб'єктами правотворчої діяльності за принципами правотворчості, згідно з предметом правотворчості.

Також автор констатує, що сутність ефективності доктрини трудового права у плануванні розроблення нормативно-правових актів полягає в тому, аби отримати результат, за яким наукові концепції, ідеї та теорії віднаходили можливість надати оцінку стосовно прогнозу тих нормативно-правових актів, які перебувають у плануванні та у стані розроблення. А самий правовий моніторинг стосовно «призми ефективності» дозволяє за законодавчими алгоритмами оцінити стан правової доктрини в ході використання доктрини як своєрідних «формул права», придатних сприяти розробленню та плануванню НПА.

Ключові слова: правотворчість, правовий моніторинг, трудове право, ефективність права, правова доктрина.

Melnyk Maria. Efficiency of labor law doctrine in the context of planning the development of regulatory and legal acts

The article is devoted to the study of the effectiveness of the doctrine of labor law through the prism of the context of planning the development of normative legal acts.

The article reveals in detail the conceptual apparatus of common concepts outlining the raised problem. It is proven that the words development and planning have the same element, which contains the idea of a certain "action", "activity". And the comparison of the terms "development" and "planning" with the term "legal doctrine" makes it possible to trace their relationship in a "certain activity" aimed at obtaining scientific views and ideas in the field of law. Such activity is carried out in rule-making, law-enforcing, law-interpreting activities. Also, in the process of research, it is proved that the prediction of legal models of the future" and "documents of legal forecasting" in the course of law-making activity is a matter of legal monitoring, which is based on a doctrinal idea in particular.

This approach made it possible to find out that the purpose of "public policy forward-looking documents" is to "improve efficiency", and such activities are related to efficiency. The study proves that the question of the effectiveness of the doctrine of labor law in planning the development of normative legal acts should be reduced to "summarization of scientifically based information and the derivation of a doctrinal concept, a theoretical formula for solving a specific problem".

According to the results of the research, the author comes to the conclusion that the effectiveness of the doctrine of labor law lies in the context of planning the development of normative legal acts, which should be carried out according to the principles of law-making, according to the subject of law-making and subjects of law-making activity.

Also, the author states that the essence of the effectiveness of the doctrine of labor law in planning the development of regulatory legal acts is to obtain a result according to which scientific concepts, ideas and theories found an opportunity to provide an assessment of the forecast of those regulatory legal acts that are in planning and development status. And the legal monitoring itself in relation to the "prism of efficiency" allows to assess the state of the legal doctrine in the course of using the doctrine as a kind of "form of law" suitable to contribute to the development and planning of the NPA according to legislative algorithms.

Key words: law-making, legal monitoring, labor law, effectiveness of law, legal doctrine.

Планування розроблення нормативно-правового акта засновується на знаннях, які сформовані не тільки у юридичній практиці (досвіді), але й у правовій доктрині, а також на рівні законодавчого регулювання – прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX (далі – Закон № 3354-IX від 24 серпня 2023 р.) [10]. Причому правова доктрина відіграє фундаментальну роль у правотворчій діяльності, зокрема «плануванні розроблення», адже без правової доктрини спланувати та реалізувати ефективну нормотворчу та нормопроектну діяльність на належному сучасному рівні видається малоймовірним.

У трудовому праві проблема планування розроблення нормативно-правових актів зумовлюється відсутністю задіяння правової доктрини у правовому моніторингу, що може бути пов'язане із її неефективністю. Неефективність доктрини трудового права унеможливує її використання у плануванні розробленні нормативно-правових актів. Це і зумовлює питання для аналізу та виявлення пов'язаних із цим проблем.

Вітчизняне трудове право стрімко розвивалось у незалежній Україні. Можна перелічити одні з останніх досліджень

у сфері трудового права: Д.І. Сіроха («Нормотворчість суб'єктів трудового права», докторська дисертація, 2021); Л.Ф. Купіна («Ефективність норм трудового права», докторська дисертація, 2021); Н.Я. Кайда («Проблеми адаптації трудового законодавства України до законодавства ЄС», докторська дисертація, 2020); О.П. Амелічева («Парадигма правового регулювання гідної праці в сучасних умовах розвитку трудового законодавства», докторська дисертація, 2020); Я.В. Сімутіна («Юридичні факти в механізмі правового регулювання трудових відносин», докторська дисертація, 2019); О.Є. Костюченко («Соціальне призначення трудового права: проблеми теорії та практики», докторська дисертація, 2018); В.І. Журавель («Співвідношення індивідуальних та колективних форм захисту трудових прав працівників», докторська дисертація, 2018) тощо. Проте питання планування розроблення нормативно-правових актів у цих дослідженнях прямо не порушувалось. По суті, за таких обставин йдеться про стан правової доктрини та її моніторинговий процес.

Натомість дослідженням проблем безпосередньо правової доктрини займались

чимало вчених, посеред яких доцільно виокремити І.В. Семініхіна (Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз, наукова доповідь, 2012; тощо) [16; 17, с. 138–139], С.І. Максимова (Правова доктрина: філософсько-правовий підхід, стаття, 2013) [14, с. 43–54], Є. Євграфову (Доктрина у правовій науці і юридичній практиці, наукова стаття, 2013) [6, с. 52–62], Є.Ю. Полянського (Щодо визначення поняття правової доктрини, наукова стаття, 2022) [13, с. 27–30] тощо.

Аналіз вищезгаданих досліджень вказує на те, що науковці не акцентували увагу на питаннях ефективності правової доктрини ані з огляду на теорію, ані з огляду на практику. Поза увагою залишились не тільки питання галузевого характеру правової доктрини (наприклад, трудового права), але й питання правового моніторингу доктрини в межах такої галузі права, як трудове право. А отже, питання «планування розроблення нормативно-правових актів» завдяки доктринальним доробкам залишилось осторонь, що є не припустимим. Адже видається, що науковий потенціал в Україні має бути ефективно залученим у правотворчий процес.

Метою статті є дослідження проблем застосування доктрини трудового права щодо планування розроблення нормативно-правових актів як частини правотворчого процесу. З'ясування цих питань створить можливість для застосування доктрини трудового права у правотворчому та моніторинговому процесах належним чином, а також для виявлення безпосередніх проблем, пов'язаних з ефективністю доктрини трудового права.

Сутність трудового права як галузі права полягає у його здатності бути ефективним регулятором суспільних відносин у сфері праці, упорядкування відносин людей, які працюють та заробляють собі на життя, гарантувати їм належний захист прав і свобод за будь-якої економічної ситуації [7, с. 73]. Попри це, важливим аспектом трудового права як ефективного регулятора залишається підтримання його в певному стані, власне ефективному. Тут доцільно поглянути на філософію проблем трудового права.

Так, Т.А. Занфірова зазначає, що філософія трудового права є світоглядною реф-

лексією норм трудового права в аспекті взаємозв'язку і взаємоузгодження, а саме: (1) його аксіологічно-регулятивного базису; (2) діючого трудового права як системи; (3) визначення цілей трудового права; (4) інтерпретації трудового права; (5) інструментів досягнення відповідних цілей [5, с.27]. Отже, ефективність праворегулятивного процесу у трудовому праві стосується аналізу діючого трудового права, його цінності та наявності у ньому відповідних інститутів для досягнення цілей ефективності. Тобто йдеться про певну діяльність, яка повинна забезпечити виявлення тих чи інших проблем у досягненні / підтриманні ефективності.

Попри це, досліджуючи проблеми ефективності планування та розроблення НПА у трудовому праві, доречно насамперед звернути увагу на те, що зазначена проблема є багатогранною, окреслюється рядом правових та не правових термінів, які слід детально розкрити для виявлення взаємозв'язку, проаналізувавши їх по можливості, та з'ясувати їхнє лексичне значення. Це стосується поняття «планування», поняття «розроблення», поняття правової доктрини, понять правотворчості та правового моніторингу.

Так, слово «планування» у словнику української мови позначається як «дія за значенням «планувати», а «планувати» – складати план або проект; розміщувати яке-небудь місце під що-небудь відповідно до плану; складати план; визначати за планом термін виконання тощо [18, с. 248]. Це слово також пов'язане з такими словами, як «плановість» (властивість за значенням плановий), «планомірний» (здійснюваний за планом), «планомірність» (властивість), «плановик» (фахівець зі складання виробничих планів) [18, с. 247]. Своєю чергою слово «розроблення» подається як «...дія за значенням розробити, розробляти» [20]. Отже, розроблення та планування мають один і той самий елемент, в основі якого лежить ідея певної «дії», «діяльності».

Стосовно «правової доктрини». На думку І.В. Семініхіна, дослідивши природу, сутність правової доктрини, її характерні ознаки як джерела права, роль доктрини в правотворчій і правозастосовній практиці, можна констатувати, що «... правова

доктрина – це система авторитетних наукових ідей, поглядів, що набули загального поширення і визнання, формуються здебільшого представниками наукового співтовариства, відображені в нормативно-правових актах, програмних документах політичного характеру, рішеннях органів державної влади і місцевого самоврядування, впливають на процеси формування і реалізації права» [17, с. 138–139].

В іншій публікації І.В. Семініхін доходить висновку, що «правову доктрину можна визначити як зумовлену характером правової культури суспільства цілісну і логічно узгоджену сукупність визнаних юридичною (насамперед академічною) спільнотою ідей та наукових поглядів на право, що є основою професійної правосвідомості і концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності. Доктрина є невід’ємною складовою частиною будь-якої розвинутої правової системи, де сформований клас професійних юристів, створений комплекс спеціальних правових текстів, існують віддиференційовані від інших сфер суспільної діяльності професійні юридичні практики. Разом з тим ступінь і форми впливу правової доктрини на правове життя суспільства залежать від стану розвитку правової системи, наявних правових традицій, характеру системи джерел права» [16, с. 34].

Є.Ю. Полянський зазначає, що правова доктрина є системою і, як результат, сукупністю ідей, підходів, знань, які знаходяться в нерозривному взаємному взаємозв’язку із законодавством, юридичною наукою та практикою [13, с. 30]. Також, дослідник доводить, що принципові зміни, які мають місце в науці чи законодавстві або в практиці, мають прямий чи непрямий взаємний вплив: вони зумовлюють відповідні зміни. Так новели в науці можуть зумовити тектонічні зсуви в законодавстві, призвести до змін у законодавстві, якщо на це буде політична воля законодавця. Своєю чергою зміни в законодавстві зумовлюють зміни в правозастосовній практиці, а нові підходи в практиці порушують проблеми, які стають предметом дослідження науки, і в підсумку це коло стає нерозривним [13, с. 30]. На думку Є.Ю. Полянського, зазначені категорії, а саме наука, законодавство та прак-

тика, які й утворюють правову доктрину, звісно, мають різний ступінь впливу на даний процес та на кожну з інших категорій. Видається, що законодавство має найшвидший вплив на еволюцію доктрини, тоді як вплив науки є повільнішим, проте усталеним та більш якісним. Практика ж впливає на доктрину найменшою мірою, хоча в системах загального права значення практики для формування доктрини складно недооцінити, адже ступінь такого впливу є максимальним [13, с. 30]. Цікавим видається і те, що Є.Ю. Полянський виокремлює таку ознаку правової доктрини, як визначеність, вважаючи, що та чи інша концепція, теорія або вчення, щоб стати частиною доктрини, мають дістати висвітлення спочатку у наукових працях, які виходять друком, а далі знаходити своє відображення в актах тлумачення, судових рішеннях, програмних та інших документах, які стосуються розвитку права, держави та суспільства. Адже через ці форми висвітлення доктрина набуває здатності прямо впливати на суспільні відносини [13, с. 30]. Зрештою, вчений констатує, що наведені ознаки правової доктрини дозволяють характеризувати її як джерело права у формально-юридичному сенсі. Разом із тим визначеність доктрини зумовлюється не лише наявністю певних форм матеріалізації, а також монізмом теоретичних підходів. Адже доктрина як система ідей та як модель права не займає протилежних позицій з однієї й тієї самої проблеми, що, натомість, є типовим для юридичної науки більшою мірою, та теорії права – меншою мірою [13, с. 30].

Таким чином, коли зіставимо терміни «розроблення» та «планування» із терміном «правова доктрина», ми отримуємо певну діяльність, яка скерована на отримання наукових поглядів та ідей у сфері права. Вона проявляється у нормотворчій, правозастосовній, правотлумачній діяльності.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. правотворча діяльність – це діяльність, що здійснюється суб’єктом з метою планування розроблення та прийняття (видання) нормативно-правових актів [10]. Законодавче положення спонукає нас до наукового пояснення «правової доктрини» та «нормотворчого процесу», діяльності.

Тут доречно звернути увагу на дослідження Є. Євграфової.

Так, Є. Євграфова вважає, що розроблені з тієї самої проблеми акти/концепції чи акти/доктрини згодом виявляються нереалістичними, що перешкоджає їх впровадженню в суспільстві. Більшість із таких актів/доктрин і актів/концепцій не витримують перевірки часом, не забезпечені матеріально-фінансовими ресурсами і належною організацією їх виконання. У таких випадках до них або вносяться відповідні поправки, адаптуючи у такий спосіб вирішення намічених завдань до існуючих умов, або вони скасовуються і замінюються новими актами, як це неодноразово відбувалося з Воєнною доктриною України і концепціями судової реформи [6, с. 59–60].

Також Є. Євграфова цілком доречно зазначає, що «у правозастосовній діяльності доктрина/наука насамперед пов'язана з праворозумінням, досягненням адекватної інтерпретації положень закону чи іншого нормативно-правового акта. Йдеться про досить складний професійно-інтелектуальний пізнавальний творчий процес. У правознавстві такий процес, як зазначалось раніше, позначається терміном «доктринальне (наукове) тлумачення», спрямованість якого полягає в науковому з'ясуванні дійсного смислу і цілей правових норм, яке дається шляхом напруженого пошуку і всебічного наукового аналізу положень закону» [6, с. 60].

Очевидно, що пізнання права – багатогранний феномен, який пізнається людиною у різних формах. У сучасний період пізнання права відбувається через інформацію, що забезпечується реалізацією права на інформацію.

У теорії права усталилось поняття, що «праворозуміння» – процес та результат осмислення природи права, який здійснюється через визначення поняття та формування певної концепції права [2, с. 587]. Вважається, що праворозуміння охоплює не тільки фактичну правову дійсність, а й правові моделі майбутнього, тобто забезпечення більш справедливого суспільства, отже, воно є основою реформування правової системи України [2, с. 592].

Р.Л. Луцький звертає увагу на те, що кожен із типів праворозуміння робить

акцент на окремій грані права. Так, у досить загальному вигляді можна говорити, що нормативістська школа розробляє особливості права в галузі державних велінь, природно-правова школа – у сфері досить абстрактних, історично мінливих загальнолюдських цінностей, таких як справедливість і розум. Натомість соціологічна школа намагається сконцентрувати увагу не на формально встановленій законом нормі, а на тих нормах, які використовуються в реальному житті [15, с. 56]. Загалом, для інтерпретації та пояснення проблем ефективності правової доктрини трудового права в межах планування розроблення НПА ці підходи мають важливе значення.

У ч. 1 ст. 20 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. визначено, що «прогнозні документи публічної політики» (далі – документи юридичного прогнозування) розробляються з метою визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України (*курсив власний* – М.М.) [10]. А вже в ч. 4 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. закріплюється положення про те, що наукова концепція розвитку законодавства України – це документ юридичного прогнозування рекомендаційного характеру, в якому на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів [10]. І хоча у цій статті Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. не йдеться про типи праворозуміння, вважаємо, що дослідницька діяльність може справляти відповідну ефективність із застосуванням типів праворозуміння: для юридичної практики; для навчальної дисципліни «трудове право», і в тому числі для «планування розроблення» НПА у сфері трудового законодавства. По суті, правові дослідження у сфері трудового права для ефективного правового моніторингу в ході планувальної та розробницької наукової діяльності повинні у якійсь частині засновуватись на «нормативістській школі» та «соціологічній школі», а також не виключено і врахування «природно-правової школи права».

Таким чином, «передбачення правових моделей майбутнього» та «документи

юридичного прогнозування» в ході правотворчої діяльності є питаннями правового моніторингу, який заснований на доктринальній ідеї, і враховують концепції відповідних шкіл праворозуміння. Отже, ціллю «прогнозних документів публічної політики» є «підвищення ефективності», а така діяльність пов'язана з ефективністю. Відповідно, доречно звернути увагу на питання ефективності правової доктрини.

Так, Л.Ф. Купіна спеціально не акцентує увагу у своєму дослідженні на ефективності правової доктрини. Натомість вчена-дослідниця звертає увагу на питання ефективності норм трудового права. Зокрема, під ефективністю правових норм пропонує розуміти «співвідношення цілей, визначених законодавцем при їх формулюванні, та результатів, досягнутих внаслідок їх реалізації та застосування» [8, с. 368]. Ба більше, дослідниця зауважує, що слід виокремлювати елементи ефективності правових норм. Зокрема, до елементів ефективності правових норм дослідницею пропонується відносити «соціальні потреби, якими була зумовлена необхідність прийняття тої чи іншої норми права; цілі, визначені законодавцем при формулюванні норми права; правові засоби по досягненню цілі, визначеної законодавцем; об'єктивні та суб'єктивні чинники, які впливають на можливість реалізації правової норми за допомогою правових засобів; результат дії норми права; ступінь досягнення цілі, поставленої законодавцем; можливість вдосконалення норми права з метою більш ефективної її реалізації та напрями такого вдосконалення» [8, с. 368]. Зазначене дає підстави вважати за доцільне, що при «плануванні розроблення НПА» у трудовому праві слід враховувати (а) соціальні цілі; (б) правові засоби і способи забезпечення таких соціальних цілей; (в) доктринальний аналіз дії норм трудового права тощо.

Водночас слід взяти до уваги, що О.М. Рим доволі предметно в контексті ефективності трудового права зазначає необхідність урахування євроінтеграції. Так, вчена, досліджуючи проблеми трудового права Європейського Союзу, доходить висновку стосовно того, що специфіка трудових відносин в умовах глобалізації ринку праці зумовлює необхідність

вибору найоптимальніших методів правового регулювання цих відносин шляхом гармонійного поєднання централізованих та децентралізованих способів правового забезпечення з метою досягнення повного гарантування трудових прав усіх учасників трудових правовідносин [19, с. 479–480]. З наведеного стає очевидним, що (а) ці відносини (централізовані чи то децентралізовані в межах тенденцій євроінтеграції) так чи інакше підпадають під потребу здійснення правового моніторингу, а значить, і під питання планування розроблення НПА, у разі потреби доопрацювання їх, проведення аналізу в межах доктринальних розробок; (б) «найоптимальніші методи правового регулювання» у цих відносинах окреслюються насамперед ефективністю, власне, доведенням у законодавчий спосіб до належного праворегулятивного стану, спроможного забезпечити належний результат захисту та охорони трудових прав; тощо.

Ю.І. Бірченко зазначає, що «аналізуючи категорії цілі правових норм, необхідно зазначити, що деякі норми права, нормативно-правові акти часто направлені на досягнення не однієї, а кількох цілей одночасно. Очевидно, що ефективність таких норм повинна визначатись, виходячи з аналізу головних і другорядних, безпосередніх і перспективних цілей» [1, с. 203]. Проте слід звернути увагу, що вчений-дослідник веде мову не про «процес планування розроблення», а про наслідки його – дію норм права, можливість чи неможливість їх застосовувати. У принципі, питання правової доктрини це має також певним чином стосуватись, оскільки назріває та проблема, у якій якраз має здійснитися правовий моніторинг, заснований на правових дослідженнях.

Не було б зайвим звернути увагу на те, що Ю.І. Бірченко доходить також і одного з таких висновків: «Поряд з правовими нормами, які мають декілька цілей, зустрічаються і правові комплекси, багато норм яких мають практично лише одну загальну безпосередню ціль. Є й такі інститути і галузі, де говорити про мету конкретної норми безглуздо. Так, у багатьох випадках окрема процесуальна норма не може мати і не має самостійної цілі. В даному разі необхідний комплексний підхід: треба

визначити ефективність не норми, а правового інституту в цілому або навіть галузі» [1, с. 203]. Це саме стосується й «ефективності правової доктрини» як певної концепції, ідеї у конкретному процесі (діяльності) – планування розроблення завдяки галузевим науковим доробкам у трудовому праві.

Варто дослухатись і до позиції В.В. Завальнюка. Вчений підходить до ефективності права з антропологічної точки зору і за результатами свого дослідження стверджує, що «ефективність права – це не ефективність державного законодавчого механізму і адміністративно-політичних реформ системи державного управління. Під ефективністю права слід розуміти, перш за все, ступінь духовної і матеріальної реалізації індивіда, яку забезпечує право у відповідному історико-культурному контексті» [4, с. 48]. На думку вченого, юридичною формою людяності повинен стати принцип антропоцентризму – визнання людини, а не норми правового припису, суспільства або держави – центром правової реальності, навколо потреб і системи комунікацій якого обертається світ правових явищ. Вираз і задоволення розумних («людяних») потреб людини повинні виступати основним критерієм оцінки ефективності дії права та діяльності держави [4, с. 48]. Враховуючи зазначені вище аспекти праворозуміння, ми не повністю погоджуємось із думкою В.В. Завальнюка в частині того, що «державний законодавчий механізм і адміністративно-політичні реформи системи державного управління не є частиною ефективності права. Виникає питання: що, хіба ці процеси не реалізуються завдяки тим чи іншим сферам правового регулювання, дією права, не забезпечуються правовим інструментарієм? Очевидно, що так. А позиція вченого може бути нами сприйнята в означеній частині як конкуренція вузького та широкого підходу у праворозумінні.

О.В. Гришук з точки зору філософії конституційних цінностей доходить висновку, що «система соціально-правових цінностей є серцевиною правової ідеології та репрезентує певний тип праворозуміння. Правовий ідеал як цілісне уявлення про бажане право та складова правової ідеології істотно та якісно впливає на право-

творення, тлумачення права, правореалізацію та правозастосування» [3, с. 368].

Отже, по суті, за такого підходу ми можемо зазначити тісний зв'язок ідеї ефективності з правотворчим процесом, а відтак процесом правового моніторингу самих доктринальних доробок, зокрема, в трудовому праві. А «ступінь духовної і матеріальної реалізації індивіда» також безпосередньо стосується вченого, наукових колективів (які здійснюють свою діяльність творчо насамперед) як творців правової доктрини, здатних регенерувати та планувати, розробляти і втілювати правові ідеї, положення, концепції саме через призму основоположних засад (потреб) людини, її прав, свобод та інтересів. Саме тут перетинаються завдання права та потреби людини у суспільному житті, трудових відносинах зокрема.

Слід взяти до уваги й доволі критичні міркування. Так, Ю. Поченцов, досліджуючи проблеми ефективності і дієвості права, у висновках констатує, що у наявних наукових джерелах, розкриваючи питання виміру й оцінки ефективності права, вчені: по-перше, не відокремлюють критерії виміру від критеріїв оцінки ефективності й дієвості права; по-друге, не розмежовують та не характеризують критерії виміру й оцінки ефективності права окремо від критеріїв виміру й оцінки дієвості права; по-третє, не розмежовують та не вивчають етапи й порядок проведення виміру ефективності й дієвості права окремо від етапів і порядку їх оцінки; по-четверте, не надають належну характеристику критеріям ефективності й дієвості права [12, с. 35]. Також, на думку Ю. Поченцова, в наукових дослідженнях відсутній чіткий розподіл показників, які мають досліджуватись, методів та інструментів вивчення ефективності, а також порядок виміру й оцінки ефективності і дієвості права за кожним окремо взятим критерієм. Зрештою, на думку Ю. Поченцова, названі недоліки (або навіть прогалини) сучасного стану наукових розробок окресленої сфери являють собою шляхи розвитку подальших наукових досліджень [12, с. 35].

Не вдаючись у полеміку і дискусію про прогалини досліджень у сфері права, цілком можливо вказати на те, що саме Зако-

ном № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. посилюються методологічні основи здійснення моніторингової та правотворчої діяльності, в тому числі на основі чи то завдяки правовій доктрині. Унаслідок цього остання повинна відображати тенденції до вироблення чітких методологічних орієнтирів у ході планування розроблення НПА, до прикладу, вченими «доктринальним інструментарієм».

Бо у ч. 1 ст. 24 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. визначено, що «з метою забезпечення прогнозованого розвитку публічної політики, єдності, безперервності процесу підготовки та прийняття (видання) нормативно-правових актів, узгодженої правотворчої діяльності суб'єкти правотворчої діяльності здійснюють її планування шляхом прийняття документів: (1) поточного планування (строком до одного року) ; (2) перспективного планування (строком понад один рік) (*курсив власний* – М.М.) » [10]. А вже в ч. 2 цієї статті Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. зазначається, що «планування правотворчої діяльності здійснюється з урахуванням: (1) міжнародно-правових зобов'язань України, а також напрямів, пріоритетів та цілей, визначених програмними документами; (2) документів публічної політики, передбачених статтями 23, 27 цього Закону» [10]. Тобто як «поточне планування», так і «перспективне планування» повинно бути здійснене до міжнародно-правових зобов'язань України та документів публічної політики.

М.М. Веліканова зазначає, що «методика здійснення правового моніторингу, будучи процедурами (прийомами, формами) дослідницької діяльності, має формуватися на підставі діяльнісного, парадигмального, системного, позитивістського, феноменологічного, соціологічного, синергетичного та герменевтичного підходів. У межах таких підходів можуть використовуватися різноманітні типи дослідницьких засобів, об'єднаних у певному методі. Найпоширенішими методами правового моніторингу визнаються спостереження, прогнозування, планування, аналіз та синтез» [9, с. 116].

З позиції А.М. Колодія та В.М. Тернавської, «моніторинговий правовий процес – це комплекс правил, методів та засобів

здійснення послідовних, логічно обґрунтованих, системних стадій (етапів) органами державної влади, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства, науковими спільнотами з метою контролю, аналізу, узагальнення, оцінювання якості й ефективності нормативно-правових актів, окремих норм права та практики їх реалізації, оформлення, оприлюднення та впровадження результатів моніторингу» [9, с. 126]. Також вчені виокремлюють ознаки «моніторингово-правового процесу». Зокрема, до таких пропонують відносити «(а) це комплекс правил, методів та засобів; (б) за своєю сутністю він передбачає здійснення послідовних, логічно обґрунтованих, системних стадій (етапів); (в) суб'єктами його здійснення є органи державної влади, місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, наукові спільноти; (г) реалізується з метою контролю, аналізу, узагальнення, оцінювання якості й ефективності нормативно-правових актів, окремих норм права та практики їх реалізації; (д) обов'язково передбачає оформлення, оприлюднення та впровадження результатів, тобто насамперед підготовки моніторингового звіту» [9, с. 126].

У п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 574 «Про затвердження Порядку здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів» (*надалі* – Порядок) [11], визначено, що правовий моніторинг акта суб'єкт правового моніторингу здійснює в один із таких способів, як-от: «здійснення оцінки ефективності реалізації акта, яка включає проведення аналізу щодо: (а) встановлення стадії реалізації акта (у разі поетапного введення його положень); (б) ефективності і результативності актів; (в) запланованого та незапланованого впливу акта на учасників суспільних відносин, на яких поширюється його дія, у тому числі з урахуванням пропозицій заінтересованих органів, представників інститутів громадянського суспільства, міжнародної практики; (г) інших чинників, що впливають на реалізацію акта та досягнення мети його прийняття (видання)» [11].

Водночас відповідно до Порядку «проведення оцінки ефективності реаліза-

ції акта здійснюється, як правило, через три роки з дня набрання ним чинності. Більш ранній строк здійснення оцінки ефективності реалізації можливий у разі виявлення непередбачуваних негативних наслідків реалізації акта або якщо більш ранній строк не встановлено самим актом у разі: (а) прийняття акта за скороченою чи спрощеною процедурою; (б) набрання чинності актом негайно після дня його опублікування» [11].

А вже у п. 13 Положення зазначено, що «суб'єкт правового моніторингу як джерело інформації та даних під час оцінки актів може використовувати: (1) звіти державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; (2) результати парламентських та комітетських слухань; (3) розукрупнені статистичні дані; (4) судову практику; (5) наукові дослідження; (6) звіти та іншу інформацію, опубліковану міжнародними організаціями, громадськими об'єднаннями та політичними партіями; (7) звіти, підготовлені за результатами проведених публічних консультацій щодо актів; (8) звернення громадян; (9) інші джерела, в тому числі відкриті, що містять необхідну для здійснення правового моніторингу інформацію» (курсив власний – М.М.) [11].

Деякими дослідниками цілком виправдано обстоюється позиція стосовно того, що у структурі моніторингового звіту повинно передбачатись, окрім іншого («визначення проблеми», «стан нормативно-правового регулювання», «практика застосування», «статистичні дані» тощо), така частина, як «науково-дослідні матеріали» [9, с. 123]. Зазначається, що «суть огляду наукових джерел з проблеми, що досліджується, полягає не у цитуванні окремих думок науковців, а в узагальненні науково обґрунтованої інформації та виведенні доктринальної концепції, теоретичної формули вирішення конкретної проблеми (курсив власний – М.М.) [9, с. 123]. Таким чином, питання ефективності доктрини трудового права у плануванні розроблення нормативно-правових актів має полягати в «узагальненні науково обґрунтованої інформації та виведенні доктринальної концепції, теоретичної формули вирішення конкретної проблеми».

І.Д. Шутак, досліджуючи проблеми

застосування прогностичного методу під час здійснення правового моніторингу, доходить висновку, що «прогностичний метод не є універсальною формою наукового пізнання, здатною конкурувати з теоретичним логічним) методом загальної теорії права. Прогностичний метод складається з соціально-правових методів збору і вивчення одиничних фактів, статистично-математичних способів та засобів експертних оцінок, тобто емпіричних прийомів. Удосконалення та розвиток методології прогностичних досліджень у сфері правового моніторингу відкриє ще один дієвий шлях взаємозв'язку юридичної науки і практики. А це дозволить не тільки реалізувати наукові положення та висновки у формі рекомендацій про належне в праві або пропозицій із вдосконалення законодавства, але й обґрунтувати надійність запропонованих заходів на перспективу з урахуванням наступних соціальних та інших змін» [21, с. 56].

З огляду на викладене, слід дійти до такого.

Ефективність доктрини трудового права лежить у контексті планування розроблення нормативно-правових актів, яке повинно здійснюватися за принципами правотворчості, згідно з предметом правотворчості та із залученням суб'єктів правотворчої діяльності.

Сутність ефективності доктрини трудового права у плануванні розроблення нормативно-правових актів полягає в тому, аби отримати результат, за яким наукові концепції, ідеї та теорії віднаходили б можливість надати оцінку стосовно прогнозу тих нормативно-правових актів, які перебувають у плануванні та стані розроблення.

Зазначене дає підстави вважати за доцільне, що у «плануванні розроблення НПА» у трудовому праві слід враховувати (а) соціальні цілі; (б) правові засоби і способи забезпечення таких соціальних цілей; (в) доктринальний аналіз дії норм трудового права тощо.

Водночас централізовані чи то децентралізовані в межах тенденцій євроінтеграції відносини підпадають під потребу здійснення та забезпечення проведення правового моніторингу, посеред якого окреслюється окреме місце у цій діяль-

ності стосовно питання планування розроблення НПА, у разі потреби доопрацювання їх, проведення аналізу в межах доктринальних розробок.

Підінститут правового моніторингу, такий як планування розроблення НПА, потребує врахування у «процедурі розроблення» «найоптимальніших методів правового регулювання» стосовно трудових правовідносин, що приводитиме до ефективності,

належного праворегулятивного стану, спроможного забезпечити потрібний результат захисту та охорони трудових прав.

Зрештою, правовий моніторинг в аспекті ефективності дозволяє за законодавчими алгоритмами оцінити стан правової доктрини в ході використання доктрини як своєрідних «формул права», придатних сприяти розробленню та плануванню того чи іншого НПА.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бірченко Ю. І. Визначення поняття ефективності правових норм. *Наукові записки*. Том 19. Спец. вип. 2001. С. 200–203. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c449798b-fb89-4873-a484-6e68a7285fa2/content> (дата звернення: 05.08.2024).
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т. імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
3. Гришук О.В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ : «Компанія ВАІ-ТЕЕ», 2019. 416с.
4. Завалюнюк В.В. Ефективність права: антропологічний та євроінтеграційний аспекти. *Lexportus*. № 1(3)'2017. С. 39–49. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/df3daa67-5a2d-4cac-aed4-50b800c7b6b6/content> (дата звернення: 05.08.2024) .
5. Занфірова Т.А. Філософія трудового права : навчально-методичний посібник для студентів юридичних факультетів і відділень. Харків : Константа, 2018. 515 с.
6. Євграфова Є. Доктрина у правовій науці і юридичній практиці. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 52–62. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/iloverpdf_com-52-62.pdf (дата звернення: 05.08.2024) .
7. Курс порівняльного трудового права : підручник : у 2-х т. / Іншин М.І., Мацюк А.Р., Соцький А.М., Щербина В.І. / за ред. акад. А.Р. Мацюка. 2-ге вид., змін. і доп. Харків : Діса плюс. 2015. Т. 1. 1056 с.
8. Купіна Л.Ф. Ефективність норм трудового права : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2021. 471 с.
9. Правовий моніторинг як складова правотворчої та правозастосовчої діяльності : монографія / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Київ : Алерта, 2023. 268 с.
10. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 05.08.2024).
11. Про затвердження Порядку здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 574. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-zdiisnennia-pravovoho-a574> (дата звернення: 05.08.2024).
12. Поченцов Ю. Фективність і дієвість права: теоретико-правові основи критеріїв виміру. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. МАІ. 2019. С. 33–36. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/7.pdf (дата звернення: 05.08.2024) .
13. Полянський Є.Ю. Щодо визначення поняття правової доктрини. *Правова позиція*. 2022. № 4 (37). С. 27–30. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/4/4.pdf> (дата звернення: 05.08.2024).
14. Максимов С. І. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід. *Право України*. 2013. № 9. С. 43–54.
15. Луцький Р.Л. Основні типи праворозуміння. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право». 2011. Вип. 15. С. 56. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsui/bitstream/lib/17378/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%86%20%D0%A2%D0%98%D0%9F%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%A3%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf> (дата звернення: 05.08.2024).

16. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / наук. ред. О.В. Петришин. Харків : Юрайт, 2012. 88 с.
17. Семеніхін І.В. Правова доктрина: поняття та особливості. *Державне будівництво та міське самоврядування*. 2009. Вип. 18. С. 127–139. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2570/1/Semenikhin_127.pdf (дата звернення: 07.08.2024) .
18. Словник української мови : у 20-ти т. Том 13. Підкуса – Покірно. Київ, 2022. 935 с.
19. Рим О.М. Трудове право Європейського Союзу : монографія. Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. 596 с.
20. Розроблення – значення слова. URL: <https://ukrainian.stackexchange.com/questions/4156/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%B0-%D1%87%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 10.09.2024).
21. Шутак І.Д. Правовий моніторинг: застосування прогностичного методу. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 56. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/149771ff-dc26-45d3-a1b2-7de3d82b7178/content> (дата звернення: 10.09.2024).